

YAŞLI HASTALAR ve TIP ETİĞİ

Yaşlılığın neden olduğu özel koşullar, yaşlı hastaların konumunu tıp etiğinin genel yaklaşımları içerisinde bir parça farklı kılmaktadır. Günümüz tıp etiğini geleneksel tıp etiğinden ayıran öğelerin başında, hastanın birey olarak özerk bir kimlik oluşturması ve hekimin (ve öteki sağlık çalışanlarının) bu özerkliğe saygı göstermesi gerektiğine ilişkin yaklaşımlar yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki hasta hakları gündeme daha fazla gelmekte ve "hasta özerkliğine saygı" şeklinde, konu, ilkesel bir düzeyde benimsenmektedir. Bu ilkenin uygulamada temini, hastadan "aydınlatılmış onam"ın (informed consent) alınması, böylece hastaya seçme hakkının tanınarak tıbbi kararın paylaşılmış karar şeklinde gerçekleşmesidir. Hasta özerkliğine saygı bağlamında her hasta için olduğu gibi yaşlı hastaların da gizliliklerinin korunmasını beklemeye, gerçeği bilmeye, tıbbi kararda söz sahibi olmaya, tıbbi araştıma ve tedaviyi kabul ya da reddetmeye hakları vardır.

Geleneksel olarak ve günümüz için de geçerli olan hekimin hastasına yararlı olmak adına giriştiği tıbbi eylemi ile özerkliğe saygı ilkesi pratikte kimi zaman birbirleriyle çatışabilmektedir. Hasta özerkliğinin korunması ve tıbbi tedavi uygulamada ona tercih hakkının tanınması hiç kuşkusuz hastanın belli bir düşünme-algılama-karar verebilme yeterliliğine sahip olmasını gerektirir. Yeterli düşünme ve muhakeme yeterliliğine sahip olamayan birinin vereceği kararın, kendisi için bile olsa ne kadar doğru bir karar olabileceği tartışılır bir konudur.

Yaşlı hastalarımızla ilgili ortaya çıkan etik sorunların bir bölümü bu noktada belirmektedir. Yaşlı hastaların tıbbi işlemlerle ilgili onayını almak kimi zaman onların onay verebilecek durumda olup olmadıklarının değerlendirilmesini gerektirmektedir. Onların yeterliliği (competence) üzerine duyulan kaygılar, bazılarında, kişilik ve özerk haklarından yaşlıları mahrum etmeyi gerektirip gerektirmediği sorusunu akla getirmektedir. Böylece hastanın bilgilendirilip araştıma ve tıbbi tedavi-müdahale için onayının alınması olgusu yaşlı bir hastanın tıbbi durumuna göre kimi zaman tartışılır bir konu haline gelmektedir. Yaşlılığın getirdiği fiziksel yetersizliğin de yaşlı insanların özerk değerlerini yaşama geçirme konusunda güçlükler çıkardığı söylenebilir.

Bugün Batı ülkelerinde gündemde olan bazı-özel tıbbi durumlarda tedavi edilmeme ya da ölüm kararına ilişkin istekler, yeterlilik açısından baktığımızda yaşlı hastaların kararlarına yönelik farklı değerlendirmeleri beraberinde getirmektedir. Beyin faaliyetlerinin azaldığına ilişkin şüphelerin bulunduğu yaşlı hastaya ait tıbbi bir isteğin-örneğin kardiopulmoner resusitasyon yapılmaması- kabul edilmesini etik değerlerimiz yönünden doğru bulmayanlar vardır. Günlük hayatta zaman zaman gözümüze çarptığı gibi hiçbir akli sorunu olmayan yaşlı bir hastanın yakınları, onun kendisi hakkında doğru karar veremeyeceğini varsaymaktadırlar. Bu nedenle sağlığıyla ilgili bir konuda söz hakkı tanımadan, onun yerine kararlar alınmaktadır. Yalnızca yaşlı olması nedeniyle bir insanı, sahip oldukları haklarından mahrum etmek herhalde doğru bir tavır olarak değerlendirilemez.

Yaşlı hastalar konusunda günümüzdeki etik sorunsalların bir yönü de belki tıbbi kaynakların dağılımı konusunda yaşananlardan kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi kaynaklar her zaman için sınırlıdır. Toplumların sağlık ve tıp için ayırdıkları kaynaklar da, planlı ve kontrollü biçimde kullanılması gereken her zaman için sınırlı kaynaklardır. Sosyo-ekonomik girdiler ve tıbbi bilgi-teknolojinin eriştiği noktada insan ömrü geçen yüzyıllara oranla bir hayli uzamıştır. Özellikle Batı dünyasında yaşlı nüfus artmakta, buna karşın insan sağlığına ayrılan kaynaklarda belirgin bir artış gözlemlenmemekte ve mevcut tıbbi kaynakların kullanımının da alınan kararların doğruluğu yeni baştan tartışma konusu edilmektedir.

Bu ortamda yaşlı hastalara uygulanan ileri düzey teknolojiye bağımlı masraflı tıbbi müdahalelerin etik yönden gerekliliğinin tartışılması gündeme gelmektedir. Çok uzun ömrü kalmamış yaşlı umutsuz bir hasta için yapılan harcamalar yerine, bu kaynakların genç hastalara ayrılmasını daha doğru bulan yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak insanların yaşlı olmalarından dolayı bazı tıbbi olanaklardan mahrum edilebileceği yönündeki masum sandığımız görüşlerin, toplumu yaşlılardan arındırma gibi patolojik düşünce ve girişimlere önyak olabileceğini unutmamamız gerekir.

Yaşlılık her insanın geçirmek zorunda olduğu doğal hayat dönemlerinden biridir. Bu dönemde yaşam niteliğiyle ilgili bazı özel noktalar bulunabilir. Ancak dikkatli bakıldığında doğumdan ölüme kadar her dönemde, insanlığın varlık koşullarına ait pozitif ya da negatif öğelerin varlığından da söz edilebilir. Bu kaçınılmaz gerçek ister yaşlı, ister genç, ister çocuk olsun bir insanı sahip olduğu haklarından kökten biçimde mahrum ettirmeye yol açmamalıdır.

Doç. Dr. Erdem A YDIN

*Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Deontoloji (Tıbbi Etik)-Tıp Tarihi Anabilim Dalı*